

Sexualitet och laktation

Tore Håkansson

De föreställningar och tabun som på många håll i världen förknippas med amningen belyses och tolkas i denna artikel av kulturanthropologen Tore Håkansson, som under många år arbetat med sexologiska frågeställningar, och varit forskningsassistent hos Margaret Mead. På 1960-talet var han under en följd av år professor i kulturtantropologi vid Havanas universitet, Cuba. Han har rest och observerat – och gör det fortfarande – i otaliga länder.

Masters och Johnson (11) rapporterade för tjuo år sedan att en del av deras studieobjekt uppnådde sexuellt gensvar på platånivå när de ammade – i en del fall till och med orgasm.

Newton och Newton (18) har visat nära samband mellan laktation och sexuell upphetsning och har också påvisat oxytocinets roll och detta hormons förhållande till upplevelser av både njutning och skuldkänslor. Förhållandet mellan amning, "milk let-down" och sexuell stimulans är väl fastställt.

Faderns reaktion på amning kommer till uttryck på positiva och negativa sätt – från glädje till svart-sjuka och avsmak. Ytterligare forskning om neurohormonella processer, sexualitet och känsloupplevelser i förhållande till mjölkproduktion och utsöndringsreflexer rekommenderas.

Uppfattningen om penisavund och kastrationskomplex infördes av Freud (4), men motsvarande begrepp rörande graviditetsavund och laktationskomplex har inte ägnats särskild uppmärksamhet. En nyligen genomförd undersökning i Sverige visar att var femte man drabbas av någon form av sjukdom under graviditet – magbesvär, viktökning, tandvärk, aptitrubbingar. Dessa symtom kan be-

tecknas som *couvade-syndromet* (1). *Couvade* är en sedvänja bland etniska grupper i Afrika, Asien och i Latinamerika, i vilken fadern imiterar förlossningen under hustruns förlossning. Han går till sängs omgiven av tröstande vänner och imiterar förlossnings-skeendet. I den svenska undersökningen fann man att *couvade-syndromet* försvann efter hustruns förlossning. Faderns reaktion på laktation och amning kan ta form av svartsjuka på närheten mellan hustrun och barnet, utifrån det faktum att han inte längre har samma monopol på bröstet. Han kan också känna avsmak när han ser de droppande bröstet. Lerner (9) skiver om en familj i vilken mannen kände motvilja gentemot hustruns ammande. "Hans sexuella intresse för henne minskade dramatiskt och han berättade för henne att när hennes bröst gav ifrån sig mjölk i samband med sexuell upphetsning fyllde det honom med avsmak och fick honom att känna det som om han låg med "en mor". Money (15) har noterat ett "man-till-kvinna transsexuella är explicita i sin avundsjuka på bröst och graviditet".

Masters och Johnson (12) skriver att 47 av 100 mödrar rapporterade en ökning av den sexuella spänningen under post partum-perioden medan 24 lakterande mödrar rapporterade skarpt ökade nivåer av sensualitet och sexuell spänning. Å andra sidan rapporterade 6 av dessa 24 ammande mödrar skuldkänsla inför sin sexuella upphetsning under amningen. Men också i fall av kronisk, smärtsam mjölkstockning, ömmande bröstvårtor och utmattning, osv, rapporterades lägre nivåer av sexuell aktivitet. En intensiv sexuell upplevelse medan man ammar en baby-pojke kan också orsaka ångest pga "skräcken för incest" – i synnerhet om baby-pojken har erektion.

När jag refererar till *mödrar* avser jag den kvinna som i praktiken vårdar barnet och vid vilken det är

fäst, vilket inte nödvändigtvis är den biologiska modern.

Förhållandet mellan laktation och sexuell aktivitet inkluderar *biologiska skeenden* 1) stimulering av bröstvårtorna och bröstet med påföljande erektion av bröstvårtorna, 2) hudkontakt, 3) sammandragningar i uterus och bröstet med mjölkutsöndring orsakad av frigörande av hormonet oxytocin.

Kulturella förhållanden i många delar av världen kan också inverka på sexuella relationer under laktationen. En vanlig uppfattning är att undvikande av samlag inte bara är ett effektivt contraceptiv utan också är viktigt för barnets överlevnad. När sexuell avhållsamhet blivit för svår att uthärda för männen har en del etniska grupper tillgripit polygyni eller "substitut" under hustruns laktationsperiod (5). Den närande funktionen hos bröstet kan alltså förväxlas med den sexuella funktionen för båda föräldrarna och leda till en minskning av de sexuella aktiviteterna.

Post partum-tabut kan vara en besvärlig inskränkning för modern eftersom amningen i allmänhet inte minskar nivån utan ofta orsakar en ökning av libido. Ford och Beach (3) rapporterar utförligt om ett antal samhällen. Föräldrar i Abalam-samhället i Papua avstår från samlag fram till dess barnet kan gå. Aloreserna i Oceanien väntar till dess barnet kan sitta upp. Masajerna är förbjudna att ha samlag fram till dess barnet fått tänder. Bland Murias, en centralindisk stam, förväntas inte föräldrarna ha samlag under de första sex till tolv månaderna av amningen. Men om fadern innan dess upptäcker ett leende i barnets ansikte kan han återvända och sova med sin hustru (7). Metraux rapporterar om Abipon, en stam i Paraguay: "Efter barnets födelse är amningsperioden så lång som tre år under vilka modern inte har samlag med sin man, vilken trött på den långa väntan ofta gifter sig med en annan hustru; kvinnan dödar deras ofödda barn av fruktan för att bli förskjuten" (14). Bland Yorubas i Nigeria finns en uppfattning om att coitus förgiftar moderns

Masajerna är förbjudna att ha samlag fram till dess barnet fått tänder.

Arapesherna upprätthåller samlagstabu fram till dess barnet tar sina första steg.

mjölk (7). Margaret Mead observerade Arapesherna på Nya Guinea: "Arapesherna upprätthåller samlagstabu fram till dess barnet tar sina första steg, därefter anses det vara tillräckligt starkt för att klara av den krävande kontakten med sina föräldrars sexualitet igen." Modern fortsätter att amma barnet till dess det är tre eller fyra år, om hon inte blir gravid igen... idealet för barnet är att lära sig äta mer och mer fast föda, att söka moderns bröst mera sällan och oftast av tillgivenhet, osäkerhet eller smärta till dess bara rädsla och smärta driver det i moderns armar (13).

Enligt Hinshaw (5) tror många guatemalteckiska indianer att befruktning under laktationen kan minska tillgången på mjölk och påverka dess kvalitet och därigenom minska det ammande barnets chanser till god hälsa och överlevnad. Detta leder till mera sällan förekommande eller uppskjutande av coitus under laktationen... I ett fall genomdrev hustrun avhållsamhet under ett år eftersom hon var angelägen om att hålla barnet vid liv då hon hade förlorat fyra av sex barn.

Veljan att säkra barnets överlevnad kan på så vis påverka frekvensen av samlag under laktationen. Det finns en rädsla för att inte få tillräckligt många barn i Tredje världens länder, där barnens arbete och löner är nödvändiga och den enda försäkringen inför ålderdomen för föräldrarna, och där barnadödligheten är hög. Denna rädsla kan få föräldrarna att skjuta upp återupptagandet av coitus i syfte att förlänga amningen och därigenom öka det nyfödda barnets överlevnadschanser.

Information om förhållande mellan laktation och sexualitet bland Hinduer har lämnats av Moni Nag (16) som har studerat den coitala frekvensen i Indien. Enligt Nag har fertila bengaliska hindukvinnor på landsbygden en genomsnittlig samlagsfrekvens på en eller två gånger i veckan. Nag noterar också den starka önskan om att få en son omedelbart efter giftermålet, men om barnen föds tätt inpå varandra utsätts föräldrarna för kritik. Det är också en fråga

om skam för ett par om hustrun blir gravid efter att ett barnbarn fötts. Men en farmor eller mormor kan erbjuda barnet sina bröst även om de inte ger någon mjölk. Ammande mödrar undviker vanligtvis coitus under de första tre månaderna av post partum. Nag hänvisar till rituell avhållsamhet och celibat eller brahmachariya. Det är en vanlig uppfattning bland hinduer att säden, viriya, är en stor källa till styrka för män. Genom celibat blir den rik och gräddlik, och lagras i ryggmärken. Varje ejakulation utgör därför en stor förlust och Jiryan eller spermatorrhoea är en fruktad sjukdom.

Kvinnobröstens skönhet kommer starkt till uttryck i den indiska konsten och litteraturen. Det är därför förvånande när Nag skriver att "modernisering kan leda till en förändring i uppfattningen av kvinnans bröst från en symbol av närande och emotionellt stöd för babyn till den av sexuell attraktion". Gandhi försökte hålla upp som ideal att man bara skulle ha sex i fortplantningssyfte. Låt mig också citera Indiens dåvarande president, Sarvepalli Radhakrishnan som i sitt öppningstal vid Familjeplaneringskonferensen i New Delhi 1952, sade: "Ju fattigare vi är ju mer undernärda blir vi. Sex är den enda inomhussport som är tillgänglig för oss och större familjer skapas. De är de fattiga som ger upphov till stora familjer och inte de rika".

Amningens framgång är nära kopplad till moderns sexuella attityder och erfarenheter, attityden gentemot modersrollen och den kultur hon lever i, hennes erfarenheter som barn av moder- och faderbeteende, eller, för att använda Moneys terminologi, av parentalism. Faktorer som kan bidra till att minska intresset för sexuella relationer under laktationen är utmattning, vaginal smärta och utgjutningen, rädsla för bestående skada, minskad vaginal lubrikation, avbrott i älskogen från babyn – gråt, byte av blöjor, sammanblandning av mödra och den sexuella rollen och slutligen – hormonella faktorer. Sekretion av oxytocin och prolactin uppstår pga ammandet via de sensoriska nerverna i bröstvårtan.

Sex är den enda inomhussport som är tillgänglig för oss och större familjer skapas.

Ammande kvinnor hade ett större sexuellt intresse än icke-ammande.

Prolactin stimulerar syntetiseringen och avsöndringen av mjölk medan oxytocin stimulerar sammandragningar av de myoepitheliala cellerna som leder till mjölkutsöndring. Newton och Newton (18) upptäckte redan 1948 vad de betecknade som "milk-let-down"-reflexen. Vaginal stimulans är en erkänd metod att få en ko att ge ifrån sig mjölk. Liknande studie av kvinnor resulterade i att oxytocin observerades. Mjölkdroppanden under coitus och efter orgasm har också visat sig stå i relation till närvaron av oxytocin. Newton (17) skriver: "Vid coitus verkar oxytocin vara involverat i orgasmen och påverkar hannens spermaavgång och äggladarnas motilitet hos honan. Höga nivåer av oxytocin uppträder under senare delen av förlossningsskeendet. Oxytocin är avgörande för den interpersonella akten av amning eftersom det utlöser mjölkutsöndring."

Coitus, förlossning och amning är relaterat till oxytocin, men vårdande beteende är också av väsentlig betydelse. Förlossning och amning utlöser vårdbeteende hos modern. Mead (13) och Newton (17) noterar med hänseende på coitus att det vanligaste beteendet hos män är att ta hand om dem de ligger med. Även kvinnor sammankoppar det coitala uppförandet med omtanke om mannen på olika sätt. Även i studier av lynnesförändringar efter amning och coitus i förhållande till oxytocin fann man att både män och kvinnor upplevde en minskning av ångslan och en ökad förmåga till glädjekänslor. Oxytocin kan visa sig bara ett nyckelhormon för förståelsen av grundläggande drag i mänskligt beteende (6).

Masters och Johnson (11) fann också att ammande kvinnor hade ett större sexuellt intresse än icke-ammande mödrar. Ammande mödrar fann inte bara sexuellt stimulans i amningen utan var också benägna att återuppta samlag så tidigt som möjligt. Man har också funnit att kvinnor som ammar är mer toleranta i sexuella frågor, som masturbation, sexuella lekar och erotiska fantasier och t o m porno-

grafi och prostitution – åtminstone i de skandinaviska länderna (6).

Många mödrar kysser sina bebisar när amningen är avslutad. Det är en kärleksfull, erotisk akt. Enligt Eibl-Eibesfeldt (2) är kyssen en ritualiserad överföring av näring, något som faktiskt utförs av en del folk under avvänjningen och när mun-bröstvårtekontakten minskar. Detta beteende kan också observeras mellan älskande par som ofta överför godsaker, vin etc, till varandra med tungan och läpparna.

Laktationen är en sexuell erfarenhet och likaså förlossningen. Sheila Kitzinger (8) skriver. "När barnet slutar att gråta, mottar smekningar, ammar tillfredsställande, slappnar av och sedan sover i hennes armar bekräftar det för modern att hon kan ta hand om barnet. Det är som coitus där känslorna flödar, båda parter har orgasm och sover i visshet om kärleken". – Kitzinger nämner också möjligheterna för fadern att ligga vid sidan under amningen – hålla en flaska om han vill och imitera ammandet. Far, mor, barn förenade i en nära fysisk-mental öm omfamning.

Amning är en rik tillfredsställelse för både modern och barnet. Rytmask andning, lukt, värme, och närhet samverkar för att skapa den optimala erotiska föreningen. Genital njutning är sammanvävd med den totala upplevelsen. Direkt genital stimulans äger rum när modern pressar barnets höfter mot sin kropp. Erektion och vaginal lubrikation är vanlig. Modern mottar njutning genom det upprepande sugandet på hennes bröstvårtor. . . den erotiska ömsesidigheten befäster hennes tillgivenhet för babyn. Ändå ammar få mödrar och än färre tillåter sig själva att njuta av upplevelsen (19).

Jag vill också nämna Liedloffs (10) continuum concept: "Sekvensen av erfarenhet som motsvarar förväntningarna och tendenserna hos den mänskliga arten". Hon hänvisar till behovet av kontinuitet för moder-barn-relationen från graviditeten över födseln, amningen och den sexuella utvecklingen. Det internationella Sällskapet för prenatal psykologi forskar också kring sexualitet och laktation.

~~~~~  
*Laktation är en sexuell erfarenhet.*  
~~~~~

"Lyssna, du sköna älskade

Bind mig i dina armar, slå mig med dina låar,
Pressa mitt hjärta med dina mjölkstinna bröst
Stäng in mig dag och natt i ditt hjärtas fängelse

Vidyapati, Bengalisk poet från 1400-talet.

Översätt. Anders Hagström

REFERENSER

- 1) *Bogren L*: The couvade syndrome and side preference in child holding. Linköping. 1985.
- 2) *Eibl-Eibesfeldt I*: Der vorprogrammierte mensch, München, 1973.
- 3) *Ford C, Beach F*: Patterns of sexual behavior, New York, 1953.
- 4) *Freud S*: The essays on the theory of sexuality. New York, 1953.
- 5) *Hinshaw R*: Environmental effects on child spacing and population increases. Current Anthropology 13, 1972.
- 6) *Håkansson T*: A Crosscultural study of mother reaction to the infant's first smile. Paper presented at the 6th International Congress of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology, Berlin, 1980.
- 7) *Håkansson T*: Text till filmen Muria Gonds of India (ej publicerad).
- 8) *Kitzinger S*: Women as mothers, New York, 1979.
- 9) *Lerner HE*: Effects of the nursing mother – infant dyad on the family. AM J Orthopsychiatry 4:339,
- 10) *Liedloff J*: The continuum concept, London, 1973.
- 11) *Masters WH, Johnson VE*: Human sexual response, Boston, 1966.
- 12) *Masters WH, Johnson V*: Human sexual inadequacy, London, 1970.
- 13) *Mead M*: Sex and temperament in three primitive societies, New York, 1935.
- 14) *Metraux A*: Ethnography of the Chaco. Bureau of Ethnology Bulletin 145, 1946..
- 15) *Money J, Tucker P*: Sexual signatures, Boston, 1975.
- 16) *Nag M*: Factors affecting human fertility in nonindustrial contries. Yale university publ, 1962.
- 17) *Newton N*: Interrelationships between sexual responsiveness, birth and breastfeeding. I: Contemporary sexual behavior (ed J Zubin & J Money), Baltimore, 1973.
- 18) *Newton M, Newton N*: Let-down reflex in human lactation. J Pediatr 33: 698, 1948.
- 19) *Yates A*: Sex without shame, New York, 1978.